

**DOE
MEE!**

WEEK-VAN-DE-
ERFGOOIER.NL

12-19 OKTOBER **2018**

WEEK-VAN-DE- ERFGOOIER.NL 12-19 OKTOBER 2018

Erfgooierskwartier. Erfgooiersstraat. Een erfgooiers-fietsroute. Erfgooiersdrop, Erfgooierscollege, erfgooiersdag. Overal in het Gooi kom je verwijzingen tegen naar erfgooiers, Gooise boeren die samen gebruiksrechten hadden op ‘meenten’ (weilanden), heiden, bossen, vennen, moerassen en jachtvelden. Die rechten overerfdn van vader op zoon. Vandaar *erf*-gooiers.

Om hun gebruiksrechten te beschermen én opdat alleen erfgooiers die uitoefenden, richtten zij begin vijftiende eeuw een agrarische belangenorganisatie op: *Stad en Lande van Gooiland*. Die naam verwees naar de stad Naarden en de dorpen Blaricum, Bussum, Hilversum, Huizen en Laren. Tot diep in de twintigste eeuw bleef de organisatie overeind, maar onder druk van woningnood en door het afnemende boerenbedrijf kwam er eind jaren 1970 een eind aan.

Direct na de liquidatie van de erfgooiersorganisatie, werd de Stichting Stad en Lande opgericht. Belangrijke doelen zijn het behoud en beheer van het rijke erfgooiersarchief en het levend houden van de geschiedenis van de erfgooiers. Aangezien de stichting in 2017 veertig jaar bestaat, vieren we zowel haar bestaan als dat van de erfgooiër. Tijdens de week-van-de-erfgooiër vragen wij tientallen culturele instellingen, bedrijven en bibliotheken activiteiten te organiseren die met de erfgooiers te maken hebben. Om inspiratie op te doen, geven we hieronder de belangrijkste ‘erfgooiers-gebeurtenissen’ weer.

DE EERSTE ‘ERFGOOIERS’

Stel het u voor: het Gooi in 900. Er woonden mensen. Niet veel, maar genoeg om een kerk te vullen. ‘Nederland’ bestond nog niet. De Lage Landen bij de zee behoorden tot het Oost-Frankische keizerrijk, waar nazaten van Karel de Grote (752-814) aan de macht waren. Ze hielden hun imperium bijeen door de steun van machtige Germaanse families, zoals de Hamalands. Wichman II van Hamaland (circa 930-973) stichtte in 968 een nonnenklooster in Elten. Enerzijds was het klooster een veilige plek voor zijn dochters en andere vrouwelijke familieleden, anderzijds kon hij het ‘omwille van zijn zielenheil’ begiftigen

met land, zoals het eiland Urk, delen van de Veluwe en het gehele Gooi. Zo werden de Gooiers Eltense arbeiders die verplicht waren belastingen aan het klooster te betalen. Ook moesten ze diensten verrichten voor de abdis en haar nonnen. In ruil kregen ze gebruiksrechten op de landbouwgronden. In 1280 verpachtte de toenmalige abdis Godelinde Gooiland aan de Hollandse graaf Floris V (1254-1296). De Gooiers werden weliswaar ‘gevrjide’ onderdanen van de Hollandse graven, maar ze waren toch bezorgd. Wat betekende deze machtswisseling voor hun landbouw en veeteelt? Uit voorzorg grepen ze terug op hun oude Eltense gewoonten en regels. Een daarvan was dat alleen ‘echte’ Gooiers Gooise grond mochten benutten. Het erfgooierschap was geboren.

1400-1700: SCHAARBRIEVEN

De erfgooiers in de dop kwamen steeds vaker bij elkaar. Ze spraken af wie zich erfgooiër mocht noemen en op basis waarvan de landbouwgronden gebruikt mochten worden. Zo was het bezit van een Gooise boerderij met akkerland verplicht. Meerderjarigheid en gehuwd zijn waren andere vereisten. De

bepalingen werden op schrift gesteld in schaarbrieven, vernoemd naar het belangrijkste gebruiksrecht; het laten grazen of ‘scharen’ van rundvee en paarden op de meenten. De gebruiksvoorwaarden waren dermate zwaar dat steeds maar één mannelijke telg uit één familie volledig gebruiksrecht kreeg. Dit leidde tot een onderscheid in scharende erfgooiers en niet-scharende erfgooiers. Niet-scharende erfgooiers bleven in theorie gerechtigd, maar hadden er in de praktijk niets aan. Het aantal erfgooiers dat hun gebruiksrecht ten volle benutte bleef op die manier beperkt. Zo raakten de Gooise landbouwgronden niet overbelast. De reglementen waren soms gericht tegen ‘vreemdelingen’, bijvoorbeeld Utrechtse. Zo was een schaarbrief uit 1455 voornamelijk bedoeld om het Utrechtse migranten zo moeilijk mogelijk te maken in het Gooi een vruchtbaar landbouwbedrijf te starten. Tot eind negentiende eeuw zijn er schaarbrieven uitgevaardigd, in combinatie met reglementen van gebruik en genot.

1700-1900: ONBEGREPEN RESONANTIES

Begin achttiende eeuw. De rijke Amsterdammer François Hinlopen († 1721) liet zijn paarden en koeien grazen op de weilanden en heidevelden rond zijn hofstede Oud-Bussum. De erfgooiers hielden hem en zijn beesten op hardhandige wijze tegen. François was immers geen erfgooiër en dus mocht hij zijn rundvee en paarden niet laten grazen op erfgooiersgrond. De overheid wilde toen wel eens weten wie dat waren, erfgooiers ... en op basis waarvan zij zich gedroegen als eigenaren van Gooise gronden. De overheid gaf opdracht tot een namenlijst van erfgooiers (1708) en de vervaardiging van enkele kaarten van Gooiland (1723) waarop de omvang van de erfgooiersgrond precies te zien was. Het werkte averechts, want de erfgooiers hadden nu in woord en beeld hun bestaansrecht aangetoond. De lijst was sedertdien de basis voor de toekenning of bevestiging van het erfgooierschap. Het was echter wachten op de volgende twist. In 1836 en 1843 wist de Hilversumse notaris Albertus Perk (1795-1888) de overheid en de erfgooiers tot grondruil te bewegen. Op die manier dacht hij de angel uit het sluimerende

conflict te halen. Er ‘verdween’ een groot deel erfgooiersgrond naar de overheid. De erfgooiers kregen het overgebleven deel in volle eigendom.

1900-1945: VERENIGING

Een ogenschijnlijk klein incident wakkerde de problematiek rond de erfgooiers aan. Een zekere Harmen Vos (1844-1919) schoot een haas op grond dat aan de Kroon was verpacht. Hij kreeg prompt een bekeuring wegens stroperij. Harmen vocht die aan. Hij was immers erfgooiër en had gejaagd op eigen grond. Onderwijl had zich iets vreemds voorgedaan: het bestuur van de erfgooiersorganisatie bestond voornamelijk uit niet-erfgooiers, meestal gemeentebestuurders die het liefst en zo snel mogelijk van de erfgooiers af wilden. De tweespalt onttaarde in een nieuwe erfgooierspartij en er viel zelfs een dode. De overheid greep naar het machtsmiddel: wetgeving. In 1912 verving de erfgooierswet alle daarvoor uitgevaardigde schaar- en bosbrieven en reglementen van gebruik en genot. De erfgooiers waren vanaf die tijd leden van een vereniging.

Het rumoer tussen het bestuur, de scharenden en de niet-scharenden ging door. Ze hadden tegengestelde belangen. Het bestuur wilde gemene grond verkopen aan projectontwikkelaars en gemeenten, de scharenden wilden alles bij het oude houden en de niet-scharenden zagen helemaal niets meer in de erfgooiersorganisatie. Er kwamen al snel voorstellen om Stad en Lande gedeeltelijk te ontbin-

den. In 1933 werd dit voorstel deels uitgevoerd; grote stukken heide en bos werden verkocht. Niet aan de Gooise gemeenten, maar aan het toen net opgerichte Goois Natuurreservaat.

1945-1979: OP WEG NAAR HET EINDE

Na de Tweede Wereldoorlog veranderde Nederland enorm. Ergens leefde het besef dat alles beter moest. De wederopbouw begon. Een van de gevolgen was dat de bevolking toenam: die van het Gooi groeide tussen 1947 en 1960 van 41.000 naar 51.000 huishoudens. Die mensen moesten ergens wonen. De bouwers keken begerig naar de erfgooiersgrond. De vraag rees; was het wel van deze tijd dat een kleine groep mensen – lees de scharende erfgooiers – zo een groot gebied voor zichzelf hielden? Verkoop van grond zou veel geld en nieuwe woonwijken opleveren. De niet-scharende erfgooiers hadden daar natuurlijk het meeste trek in, want op die manier konden zij eindelijk hun erfgooierschap ten gelde maken. Begin juli 1971 werd het pleit beslecht, tijdens een algemene ledenvergadering in een snikhete Expohal te Hilversum. 164 erfgooiers stemden tegen de liquidatie, maar 3012 waren voor. Op 28 april 1979 werd de allerlaatste algemene ledenvergadering van erfgooiers gehouden in de Grote Kerk te Naarden. Om acht minuten over half vier kwam er met een hamerslag een einde aan de vergadering. Een van de aanwezigen vond dat het laatste woord over de erfgooiers nog niet was gezegd, en riep: ‘De erfgooiers zijn dood, leve de erfgooiers’.

**DOE
MEE!**

ERFGOOIERS VAN NU

Erfgooiers stonden bekend als eigengereid, hardwerkend, stug en conservatief. Die eigenschappen lijken zich af te tekenen op hun gezichten. Er werd inderdaad veel strijd geleverd. Zowel met de overheid als onderling. Maar erfgooiers waren boeven noch verzetslieden. Ze hielden vast aan hun exclusieve gebruiksrechten op de Gooise gemene gronden, terwijl de overheid van het algemeen belang uitging. De wortels van de erfgooiers en hun nazaten zijn weliswaar wijd vertakt, maar reiken nog steeds diep. Het erfgooierschap bepaalde lange tijd de identiteit van een gestaag groeiende groep Gooiers. Hun geschiedenis begon al in de tiende eeuw. In een paar honderd jaar emancipeerden ze van

onvrije horigen tot vrije boeren met krachtige rechten op Gooise gronden. Het was echter als water dat de steen uitholt. De gebruiksrechten van de alsmar minder talrijke 'boerenerfgooiers' (scharrende erfgooiers) verhielden zich steeds slechter tot maatschappelijke ontwikkelingen en de wensen van een uitdijende overheid. Toch kwam er pas in 1979 officieel een eind aan het erfgooierschap. Maar vergis u niet: de invloed van de erfgooiers op het Gooi is enorm geweest, al is het alleen maar vanwege de overgebleven heidevelden. En er worden iedere dag officieus erfgooiers geboren. Er zijn trouwens nog enkele Gooise boeren die of zelf erfgooiër waren of van een erfgooiër afstammen.

WEEK-VAN-DE- ERFGOOIER.NL

12-19 OKTOBER 2018

De Stichting Stad en Lande van Gooiland gaat van de 'week-van-de-erfgooier' een jaarlijkse traditie maken. Dit jaar zal de 'week' plaatsvinden van zaterdag 13 oktober tot en met vrijdag 19 oktober 2018. Wij weten nu al dat in de 'week-van-de-erfgooier' 2018 opnieuw erfgooierswandelingen worden georganiseerd door het Goois Natuurreservaat, er in het Gemeentearchief in Naarden-Vesting een tentoonstelling zal zijn met belangrijke stukken uit het archief van de erfgooiers en dat de 'week' op vrijdag 19 oktober wordt afgesloten met de uitreiking van de Emil Luden-penning 2018.

DOE MEE!

Als organisatie kunt u meedoen met de week-van-de-erfgooier door een activiteit te organiseren die te maken heeft met erfgooiers. Iedereen kan en mag meedoen; een museum, een bibliotheek, een theatergroep, een Historische Kring, een welzijnsorganisatie of een winkeliersvereniging. De voorwaarden voor deelname vind u op www.week-van-de-erfgooier.nl.

WAAR DENKEN WIJ AAN?

Veel activiteiten kunnen deel uitmaken van de week-van-de-erfgooier, maar er is een aantal voorwaarden waaraan uw activiteit moet voldoen:

- Gaat over erfgooiers - vroeger en nu;
- Is toegankelijk voor publiek;
- Heeft een duidelijke en pakkende titel;
- Samen dragen we de week-van-de-erfgooier uit

Tekst: Anton Kos; Foto Grote Kerk Naarden: Judith Sterkenburg; Krijttekening 'Portret van een boer': Co Breman, ca. 1905 (Collectie Hilversum, Gemeente Hilversum); Overige foto's: Archief Stichting Stad en Lande van Gooiland; Ontwerp: Schaapherder Design.

STICHTING STAD EN LANDE VAN GOOILAND

www.erfgooiers.com

PRINS BERNHARD
CULTUURFONDS